

فصل دوم - عددهای حقیقی

درس اول: عددهای گویا

اعداد گویا: هر عدد که بتوان به صورت کسرنوشت عدد گویاست (صورت و مخرج عدد صحیح و مخرج مخالف صفر باشد)

$$Q = \left\{ \frac{a}{b} \mid a, b \in \mathbb{Z}, b \neq 0 \right\} \text{ نمایش داده می شود.}$$

نکته: مجموعه عدد گویا را نمی توان با اعضا مشخص کرد زیرا اولین عدد بزرگتر از هر عدد گویا معلوم نیست.

نکته: مجموعه اعداد گویا را نمی توان روی محور اعداد مشخص کرد زیرا همه اعداد روی محور گویا نیستند.

نکته: بین دو عدد گویا بی شمار عدد گویا وجود دارد

پیدا کردن چند کسربین دو عدد کسری: چندین روش وجود دارد که در اینجا به دو روش کاربردی می پردازیم.

الف) مخرج مشترک: ابتدا بین دو کسر مخرج مشترک میگیریم و کسرهایی بین آن دو کسر را می نویسیم حال اگر پیدا نشد صورت و مخرج کسر جدید را یکی بیشتر از تعداد کسرهایی خواسته شده ضرب میکنیم.

مثال: بین دو کسر $\frac{2}{3}$ و $\frac{3}{4}$ سه کسرنویسید.

$$\frac{2}{3} \times \frac{4}{4} = \frac{8}{12} \qquad \frac{3}{4} \times \frac{3}{3} = \frac{9}{12}$$

ابتدا مخرج مشترک میگیریم:

حال اگر کسر بود می نویسیم اگر هم نبود چون سه کسر خواسته در یک واحد بیشتر یعنی ۴ ضرب میکنیم.

$$\frac{8}{12} \times \frac{4}{4} = \frac{32}{48} \qquad \frac{9}{12} \times \frac{4}{4} = \frac{36}{48}$$

کسرهایی بین $\frac{32}{48}$ و $\frac{36}{48}$ را می نویسیم.

$$\frac{32}{48} < \frac{33}{48} < \frac{34}{48} < \frac{35}{48} < \frac{36}{48}$$

ب) روش میانگین: در این روش دو کسر را با هم جمع میکنیم و حاصل را بر ۲ تقسیم یا در $\frac{1}{2}$ ضرب میکنیم.

مثال: دقیقاً بین دو کسر $\frac{2}{7}$ و $\frac{3}{5}$ یک کسر پیدا کنید.

$$\frac{3}{5} \times \frac{7}{7} + \frac{2}{7} \times \frac{5}{5} = \frac{21}{35} + \frac{10}{35} = \frac{31}{35} \rightarrow \frac{31}{35} \times \frac{1}{2} = \frac{31}{70}$$

مقایسه کردن عددهای گویا: به دو روش زیر مقایسه میکنیم:

الف) به روش هم مخرج کردن: ابتدا مخرج همه کسرها را یکسان و سپس مقایسه میکنیم

مثال: اعداد زیر را از کوچک به بزرگ مرتب کنید.

$$\frac{2}{3} \text{ و } \frac{3}{4} \text{ و } \frac{5}{2} \text{ و } \frac{1}{6} \Rightarrow \frac{8}{12} \text{ و } \frac{9}{12} \text{ و } \frac{30}{12} \text{ و } \frac{2}{12} \Rightarrow \frac{1}{6} < \frac{2}{12} < \frac{3}{4} < \frac{5}{2}$$

(ب) تبدیل به اعشار: صورت را به مخرج تقسیم و خارج قسمت را می نویسیم

مثال: اعداد زیر را از کوچک به بزرگ مرتب کنید

$$\frac{2}{5} \text{ و } \frac{3}{4} \text{ و } \frac{1}{2} \text{ و } \frac{7}{10} \rightarrow \frac{2}{5} = 0/40 \text{ و } \frac{3}{4} = 0/75 \text{ و } \frac{1}{2} = 0/50 \text{ و } \frac{7}{10} = 0/70$$

$$\frac{2}{5} < \frac{1}{2} < \frac{7}{10} < \frac{3}{4}$$

انواع اعداد گویا:

(الف) مختوم یا متناهی: اگر صورت را بر مخرج کسر تقسیم کنیم و باقی مانده صفر شود یا به عبارتی عددهای اعشاری متناهی بدست آید.

$$\frac{3}{4} = 0/75 \qquad \frac{6}{5} = 1/2$$

نکته: مخرج کسر را تجزیه کنیم و اعداد اول ۵ و ۲ و یا ۵ تنها بیاید.

$$\frac{7}{20} = \frac{7}{2 \times 2 \times 5} \qquad \frac{3}{4} = \frac{3}{2 \times 2} \qquad \frac{2}{25} = \frac{2}{5 \times 5}$$

(ب) متناوب اگر در تقسیم صورت بر مخرج در خارج قسمت عددی مرتب تکرار شود به آن کسر متناوب می گویند. و خط تیره بالای عددها نشانه دوره تناوب و گردش عدد است مانند:

$$\frac{5}{11} = 0/454545000 = 0/4\bar{5}$$

$$\frac{2}{6} = 0/33333000 = 0/3\bar{3}$$

در متناوب ساده بعد از اعشار همه ی ارقام دوره گردش دارند.

$$\frac{7}{15} = 0/4666666 \dots = 0/4\bar{6}$$

$$\frac{11}{60} = 0/183333 \dots = 0/18\bar{3}$$

در متناوب مرکب بعد از اعشار یک یا چند رقم دوره گردش ندارند

نکته: اگر در تجزیه مخرج کسر عامل ۲ و ۵ نباشد کسر متناوب ساده است.

$$\frac{5}{21} = \frac{5}{3 \times 7} \qquad \frac{2}{9} = \frac{2}{3 \times 3}$$

نکته: اگر در تجزیه مخرج کسر غیر از عامل ۲ و ۵ عامل دیگری باشد آن کسر متناوب مرکب است

$$\frac{7}{15} = \frac{7}{3 \times 5} \qquad \frac{5}{6} = \frac{5}{2 \times 3}$$

ایستگاه سوال:

(۱) حاصل عبارتها را بدست آورید.

الف)
$$-1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{3} - \frac{1}{4} - \frac{1}{5} - \frac{1}{6} - \frac{1}{7} - \frac{1}{8} - \frac{1}{9} - \frac{1}{10}$$

ب)
$$\left(-2\frac{5}{6} + 3\frac{1}{2}\right) \div \left(-1 - \frac{1}{9}\right) = \frac{1}{3} \times \left(-\frac{9}{10}\right) = -\frac{3}{10}$$

$$\frac{17}{6} + \frac{7}{2} = -\frac{17}{6} + \frac{21}{6} = \frac{4}{6} = \frac{2}{3}$$

$$\frac{9}{9} - \frac{1}{9} = \frac{8}{9}$$

(۲) بین دو کسر $\frac{2}{3}$ و $\frac{2}{5}$ سه کسرنویسید

$$\frac{3}{5} \times \frac{3}{3} = \frac{9}{15}, \quad \frac{2}{3} \times \frac{5}{5} = \frac{10}{15} \Rightarrow \frac{9}{15} \times \frac{4}{4} = \frac{36}{60}, \quad \frac{10}{15} \times \frac{4}{4} = \frac{40}{60}$$

$$\Rightarrow \frac{36}{60} < \frac{37}{60} < \frac{38}{60} < \frac{39}{60} < \frac{40}{60}$$

(۳) کدام کسر نمایش اعشاری مختوم و کدام متناوب دارد؟

الف) $\frac{7}{6} = \frac{7}{2 \times 3}$ متناوب مرکب

ب) $\frac{5}{9} = \frac{5}{3 \times 3}$ متناوب ساده

ج) $\frac{5}{21} = \frac{5}{3 \times 7}$ متناوب ساده

د) $\frac{7}{20} = \frac{7}{2 \times 2 \times 5}$ مختوم

درس دوم: عددهای حقیقی

اعداد گنگ یا اصم: اعدادی که تعداد ارقام اعشاری آنها نامتناهی و دارای دوره تناوب نباشند

نکته: مجموعه اعداد گنگ را با حرف انگلیسی Q^c یا Q' نمایش می دهند.

نکته: اگر n مربع کامل نباشد آنگاه $\sqrt{n}$ عددی گنگ است (یعنی اعدادی که جذر دقیق ندارند گنگ هستند)

نکته: عدد π چون دارای دوره تناوب نیست عدد گنگ است.

مثال: در جای خالی علامت $\notin$ یا $\in$ قرار دهید.

$-\frac{2}{5} \in Q$ $\sqrt{0/36} \notin Q$ $\sqrt{47} \notin Q$ $\pi \notin Q$ $3/14 \notin Q$ $1 - \sqrt{2} \notin Q$

۴۷ مربع کامل نیست   ۲ مربع کامل نیست

نکته: بین دو عدد گنگ بی شمار عدد گنگ وجود دارد

مثال: بین دو عدد طبیعی ۲ و ۳ چهار عدد گنگ بنویسید. (ابتدا دو عدد ۲ و ۳ را رادیکالی می‌کنیم برای اینکار در خودشان ضرب می‌کنیم و زیر رادیکال قرار می‌دهیم) $\sqrt{4} < \sqrt{5} < \sqrt{6} < \sqrt{7} < \sqrt{8} < \sqrt{9}$

مثال: بین دو عدد ۴ و $\sqrt{13}$ سه عدد گنگ بنویسید. (کافی است عدد ۴ را رادیکالی کنیم)

$$\sqrt{13} < \sqrt{14} < \sqrt{15} < \sqrt{15/1} < \sqrt{16}$$

مثال: بین دو عدد $\sqrt{7}$ و $\sqrt{8}$ پنج عدد گنگ بنویسید.

$$\sqrt{7} < \sqrt{7/1} < \sqrt{7/2} < \sqrt{7/3} < \sqrt{7/4} < \sqrt{7/5} < \sqrt{8}$$

مثال: عدد $\sqrt{10} + 2$ بین کدام دو عدد طبیعی قرار دارد؟

به طرفین ۲ واحد اضافه می‌کنیم

$$3 < \sqrt{10} < 4 \quad \longrightarrow \quad 2+3 < 2 + \sqrt{10} < 2+4$$

پس بین ۵ و ۶ قرار دارد $5 < 2 + \sqrt{10} < 6$

نمایش اعداد گنگ روی محور:

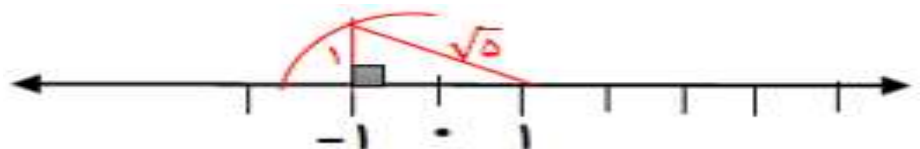
مثال: عدد $\sqrt{17}$ را روی محور نمایش دهید.

ابتدا مشخص می‌کنیم $\sqrt{17}$ بین کدام دو عدد طبیعی قرار دارد ($4 < \sqrt{17} < 5$) چونکه پشت عددی قرار ندارد پس از مبدا شروع می‌کنیم و علامت $\sqrt{17}$ هم مثبت است پس ۴ واحد به سمت راست حرکت می‌کنیم و یک مثلث که رسم کردیم کمان مورد نظر را رسم می‌کنیم.

مثال: عدد گنگ $1 - \sqrt{5}$ را روی محور نشان دهید

ابتدا مشخص می‌کنیم $\sqrt{5}$ بین کدام دو عدد طبیعی قرار دارد ($2 < \sqrt{5} < 3$) چونکه پشت عدد مثبت یک قرار دارد پس از مثبت یک شروع می‌کنیم و علامت $\sqrt{5}$ هم منفی است پس ۲ واحد به سمت چپ حرکت می‌کنیم و یک مثلث که رسم کردیم کمان مورد نظر را رسم می‌کنیم.

اعداد حقیقی: اجتماع اعداد گویا و گنگ مجموعه اعداد حقیقی را تشکیل می دهد.

نکته: مجموعه اعداد حقیقی را با حرف انگلیسی R نمایش می دهند $Q \cup Q^c = R$

نکته: اشتراک مجموعه اعداد گویا و گنگ تهی است. $Q \cap Q^c = \emptyset$

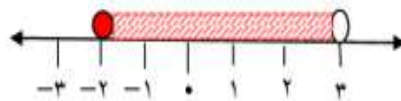
نکته: نمودار ون مجموعه اعداد طبیعی (N) و اعداد حسابی (W) و اعداد صحیح (Z) و اعداد گویا (Q) و اعداد گنگ (Q^c) و اعداد حقیقی (R) به صورت زیر است:

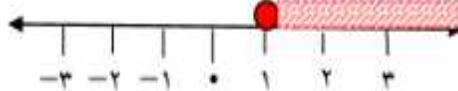
نمایش اعداد حقیقی روی محور: چون اعداد حقیقی شامل اعداد گویا و گنگ هستند پس نمایش این اعداد به صورت یک خط ممتد است (اگر علامت نامساوی سرکش داشته باشد دایره توپر و اگر بدون سرکش باشد دایره توخالی قرار می دهیم)

مثال: مجموعه اعداد زیر را روی محور نشان دهید.

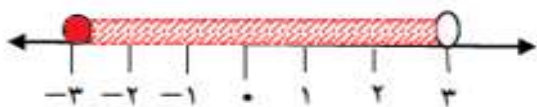
الف) $A = \{x \in R \mid -2 \leq x < 3\}$

ب) $B = \{x \in R \mid 1 \leq x\}$

مثال: مجموعه متناظر محور مقابل را بنویسید.

$C = \{x \in R \mid -3 \leq x < 3\}$

ایستگاه سوال:

(۱) عدد $-2 + \sqrt{17}$ بین کدام دو عدد صحیح متوالی قرار دارد؟

$4 < \sqrt{17} < 5$

$-2 + 4 < -2 + \sqrt{17} < -2 + 5 \Rightarrow -2 < -2 + \sqrt{17} < 3$

(۲) بین جفت عدد $\sqrt{5}$ و ۳ زیر دو عدد گنگ بنویسید.

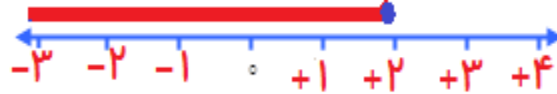
$\sqrt{5}$ و ۳
 $\sqrt{5}$ و $\sqrt{9} \Rightarrow \sqrt{5} < \sqrt{6} < \sqrt{7} < \sqrt{9}$

۳) مجموعه های زیر را روی محور نمایش دهید.

$$A = \{x \in R \mid -2 \leq x \leq 3\}$$

$$B = \{x \in R \mid x \leq 2\}$$

درس سوم: قدرمطلق و محاسبه تقریبی

قدرمطلق: فاصله نقطه نمایش یک عدد مانند a را از مبدا مختصات قدرمطلق a می نامیم و آن را به صورت $|a|$ نشان می دهیم.

خواص قدرمطلق:

$$|a| = \begin{cases} a > 0 \rightarrow |a| = a & \rightarrow \left| +\frac{2}{3} \right| = +\frac{2}{3} \\ a = 0 \rightarrow |a| = 0 & \rightarrow |0| = 0 \\ a < 0 \rightarrow |a| = -a & \rightarrow |-4| = +4 \end{cases}$$

قرینه a

مثال: عبارت های زیر را بدون استفاده از نماد قدرمطلق بنویسید

$$|7 - 12 \div 4 \times 3 + 1| = |7 - 12 \div 4 \times 3 + 1| = |7 - 3 \times 3 + 1| = |7 - 9 + 1| = |-1| = +1$$

$$|3 - \sqrt{5}| = 3 - \sqrt{5} \quad \sqrt{9} \quad \sqrt{16}$$

چونکه $\sqrt{9}$ از $\sqrt{5}$ بیشتر و علامت آن مثبت است پس درون قدر مطلق مثبت می شود که خود عدد را می نویسیم

$$|-4 + \sqrt{10}| = +4 - \sqrt{10}$$

چونکه $\sqrt{10}$ از $\sqrt{16}$ بیشتر و علامت آن منفی است پس درون قدر مطلق منفی است که باید قرینه کنیم

نکته: اگر $a > 0$ و $b > 0$ باشد آنگاه: $ab > 0$ (یعنی اگر دو عدد مثبت باشند حاصل ضرب آنها نیز مثبت است)

نکته: اگر $a < 0$ و $b < 0$ باشد آنگاه: $ab > 0$ (یعنی اگر دو عدد منفی باشند حاصل ضرب آنها مثبت است)

نکته: $a > 0$ و $b > 0$ باشد آنگاه: $|a + b| = a + b$

نکته: $a < 0$ و $b < 0$ باشد آنگاه: $|a + b| = -(a + b)$

مقدار عددی: به جای حروف انگلیسی عددهای داده شده قرار می دهیم و در انتها حاصل قدر مطلق را محاسبه می کنیم

مثال: اگر $a = 3$ و $b = -2$ باشد، حاصل عبارت $|a + b| - 2|ab|$ بدست آورید.

$$\begin{aligned} |a + b| - 2|ab| &= |3 + (-2)| - 2 \times |3 \times (-2)| = |1| - 2 \times |-6| = \\ &= +1 - 2 \times (+6) = +1 - 12 = -11 \end{aligned}$$

نکته: با توجه به مفهوم قدر مطلق رابطه زیر همیشه درست است.

$$\sqrt{a^2} = |a| \quad \sqrt{(-3)^2} = |-3| = 3$$

مثال: حاصل هر عبارت را بدست آورید.

$$\sqrt{(1 - \sqrt{3})^2} = |1 - \sqrt{3}| = -1 + \sqrt{3}$$

$$\sqrt{(3 - \sqrt{7})^2} = |3 - \sqrt{7}| = 3 - \sqrt{7}$$

ایستگاه سوال:

۱) اگر $a = -2$ و $b = \sqrt{3}$ و $c = 3$ حاصل عبارت $|2a - b + c|$ را بدست آورید.

$$\begin{aligned} |2a - b + c| &= |2 \times (-2) - \sqrt{3} + 3| \\ &= |-1 - \sqrt{3}| = +1 + \sqrt{3} \end{aligned}$$

۲- عبارتهای زیر را با هم مقایسه کنید.

$$|-8 + 5| \bigcirc |-8| + |5|$$

$$|(-6)^2| \bigcirc |-6|^2$$

$$|-3| \bigcirc 8 + 5$$

$$|+36| \bigcirc (+6)^2$$

$$3 < 13$$

$$36 = 36$$

۳- عبارت زیر را بدون استفاده از نماد قدر مطلق بنویسید

$$\sqrt{(\sqrt{8} - 3)^2} = |\sqrt{8} - 3| = +3 - \sqrt{8}$$

ایستگاه سوالات پایان فصل:

۱	درستی یا نادرستی عبارات زیر را مشخص کنید الف) حاصل $\sqrt{(-3)^2}$ برابر ۳- است. ☐ ب) عددی وجود دارد هم حقیقی هم صحیح است. ☐ پ) عدد π عضو اعداد گویاست. ☐ ت) عدد ... 26116116116 / عددی گنگ است ☐
۲	جاهای خالی را کامل کنید. الف) عدد ..... دقیقا وسط دو عدد $\frac{7}{8}$ و $\frac{5}{6}$ است. پ) عدد حقیقی نامنفی به صورت ..... نمایش داده میشود. ت) عدد $\sqrt{4+9}$ عددی ..... است. (گویا، گنگ) ت) حاصل $\sqrt{(-6)^2}$ برابر ..... است.
۳	گزینه مناسب را انتخاب کنید نمایش اعشاری $\frac{5}{16}$ برابر است با: الف) $0/312$ (الف) ب) $0/31$ (ب) ج) $0/3135$ (ج) د) $0/3125$ (د) عدد $\sqrt{24} - 4 -$ بین کدام دو عدد صحیح متوالی قرار دارد؟ الف) $6 - 7$ (الف) ب) $7 - 8$ (ب) ج) $9 - 8$ (ج) د) $9 - 10$ (د)
۴	بین دو کسر $\frac{1}{2}$ و $\frac{1}{3}$ سه کسر دیگر بنویسید.
۵	بین دو عدد ۵ و ۶ سه عدد گنگ بنویسید.
۶	مجموعه زیر را روی محور نمایش دهید. $\{x \in R -3 < x \leq 4\}$
۷	حاصل عبارت زیر را بدست آورید. $\sqrt{(3 - \sqrt{5})^2} =$
۸	عدد گنگ $1 + \sqrt{7}$ را روی محور نمایش دهید.
۹	اگر $a = 2$ و $b = -3$ باشد، حاصل عبارت را بدست آورید. $5 a - b $
۱۰	حاصل عبارت زیر را بدست آورید. $-\frac{1}{2} + \frac{-5}{6} \div \frac{7}{3} \times \frac{7}{5} + \frac{2}{3} =$